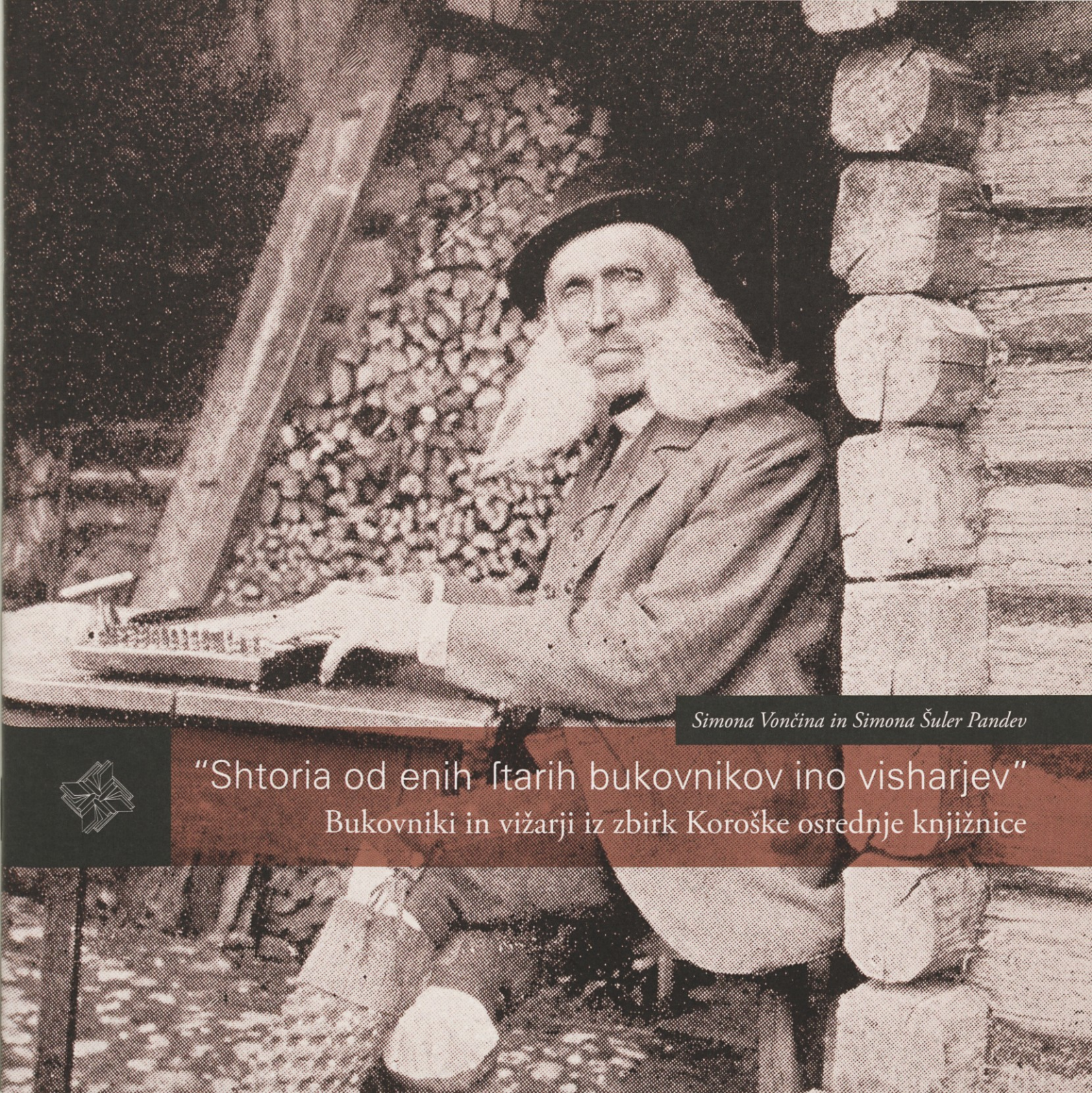

Simona Vončina in Simona Šuler Pandev

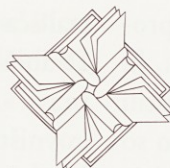
"Shtoria od enih starih bukovnikov ino visharjev"
Bukovniki in vižarji iz zbirk Koroške osrednje knjižnice

Simona Vončina
Simona Šuler Pandev

"Shtoria od enih starih bukovnikov ino višarjev"

Bukovniki in vižarji iz zbirk Koroške osrednje knjižnice

Ravne na Koroškem, 2011

“Shtoria od enih ftarih bukovnikov ino višharjev”

Bukovniki in vižarji iz zbirk Koroške osrednje knjižnice

Bogastvo koroške pisne dediščine se skriva tudi v številnih ohranjenih rokopisnih zapisih in prepisih, v veliki meri neznanih avtorjev, preprostih kmetov in obrtnikov, ki so se naučili branja in pisanja. Te dragocene drobce povezuje med seboj literarni fenomen bukovništva in samorastništva, ki je tako značilen za Koroško in priča o njeni odpornosti. Bukovništvo, ki je v 16. stoletju nastalo med slovenskimi protestantskimi pisci v okolici Podkloštra (*Arnoldstein*), je koroško-slovenska posebnost, ki je drugi narodi ne poznajo. Ideali reformacije so med koroškimi Slovenci v Ziljski dolini pognali močne korenine. Koroško protestantsko gibanje je bilo že od samega začetka v tesni povezavi s slovensko protestantsko knjigo, zaradi velike podpore koroških deželnih stanov in plemstva. Številni danes ohranjeni izvodi protestantskih tiskov izvirajo prav iz Zilje. Kmetje so skrbno varovali te knjige in jih prenašali iz roda v rod. Zaradi stoletne rabe so se deli knjig poškodovali, tako so jih začeli dopolnjevati in prepisovati, tudi v celoti. In prav to je bil začetek koroškega bukovništva.

Po Francetu Kotniku beseda bukovnik ni nova, saj naj bi izraz bukovski za latinski jezik rabili že slovenski protestantski pisci. Bukovski jezik je torej latinski jezik, ki je živel v bukvah, in kdor je znal bukovski, so ga častili kot izobraženega veljaka – bil je torej bukovnik. Ko so latinščino izpodrinili živi jeziki, pri nas slovenščina, je zaradi pomanjkanja šol in tiskane besede le malokdo na kmetih znal brati in pisati, zato so tudi te učene ljudi

iz ljudstva imenovali bukovnike. Ti moške so v skladu s svojimi potrebami in stopnjo izobrazbe prepisovali, prevajali, prirejali ali celo samostojno ustvarjali razne tekste in kovali »rajme«. Nastajale so zbirke molitev in nabožnih pesmi, razni praznoverski spisi, blagoslovi, prerokovanja in zagovori, zdravilski spisi, verske igre, posvetne pesmi in drugo.

Tako si je kmečki človek ob pomanjkanju slovenskih knjig sam pomagal, da bi ustregel svojim kulturnim potrebam, istočasno pa se je fenomen bukovništva preusmeril od primarno verske do jezikovne funkcije. Vsa ta prizadevanja namreč niso ostala brez povezave s slovensko knjižno jezikovno in pravopisno tradicijo, kakršno so ustvarili protestanti v 16. stoletju. Čeprav so s prepisi v priredbe prodirale narečne oblike, je osnova bukovniških spisov osrednjeslovenski knjižni jezik in stari protestantski pravopis (bohoričica). S tem so bukovniki pomagali vzdrževati zavest narodne skupnosti vseh Slovencev.

Dr. Franc Kotnik je s svojim znanstvenim strokovnim delom v slovstveno in kulturno zgodovino Slovencev umestil pojav bukovništva ter javnosti z etnološkega stališča prvi predstavil življenje in delo Andreja Šusterja Drabosnjaka, najbolj znanega med njimi. V svoji razpravi »*Naši bukovniki, ljudski pesniki in vižarji*« je bukovništvo organsko povezal z ljudsko pesmijo in pevci. Med številnimi zbiratelji narodopisnega blaga je še ena silna osebnost – Luka Kramolc, ki je svoje življenje posvetil narodni pesmi. Koroška osrednja knjižnica hrani v

svojih rokopisnih fondih celotni zapuščini obeh velikih mož.

Večina razstavljenega dragocenega bukovniškega gradiva je iz zbirke dr. Franca Kotnika, nekaj pa je knjižnica pridobila tudi od drugih darovalcev.

Nobena slovenska dežela nam ni podarila toliko ljudskih pevcev, pesnikov, vižarjev in bukovnikov kakor prav Koroška, čeprav jih poznajo tudi druge slovenske pokrajine, Štajerska, Kranjska in Goriška. Žal se je veliko tega narodopisnega blaga izgubilo, pozabilo, saj v njihovi dobi ni bilo strokovnjakov, ki bi viže in pesmi zapisali in ohranili za prihodnje rodove. Ta ljudski zaklad se je prenašal po romarjih, potujočih rokodelcih, furmanih, beračih, kolednikih, vojaki ... Prek njih se je slovenska narodna pesem ohranila in širila med ljudstvom.

Razstava "Shtoria od enih itarih bukovnikov ino visharjev" je osvetlila fenomen bukovništva in njegove razvojne faze. Izhajali sva iz gradiva, ki ga hranimo v naših rokopisnih depojih, ostale predstavnike in dela zgolj omenjava. Pojav bukovništva geografsko zajame celotno ozemlje Koroške – Ziljo, Rož, Podjuno ter Mežiško dolino. Vključili sva tudi del Pohorja, področje, kjer je deloval Jurij Vodovnik, katerega rokopisni drobci se, sicer večinoma v prepisih, prav tako skrivajo v zapuščini dr. Franca Kotnika.

Zakladnica Koroške osrednje knjižnice vedno znova preseneča, tudi nas, ki to gradivo hranimo, obdelujemo in posredujemo širši javnosti. Z vsakoletnimi projekti

digitalizacije koroške pisne dediščine smo precej tega gradiva že trajno ohranili ter je na voljo preko spletnega portala naše knjižnice, slovenske digitalne knjižnice dLib ter na portalu Kamra, partnerskem projektu slovenskih splošnih knjižnic.

*Simona Vončina
Simona Šuler Pandev*

KAJ JE BUKOVNIŠTVO?

Oznako »**bukovnik**« je v slovensko literarno vedo iz domačega okolja Mežiške doline vpeljal **dr. Franc Kotnik**.

Bukovnike imenujemo preproste kmečke ljudi, ki so se naučili branja in pisanja; zaradi pomanjkanja knjig so prevajali iz nemščine in prepisovali različna besedila ali pa sami sestavljali pesmi in igre.

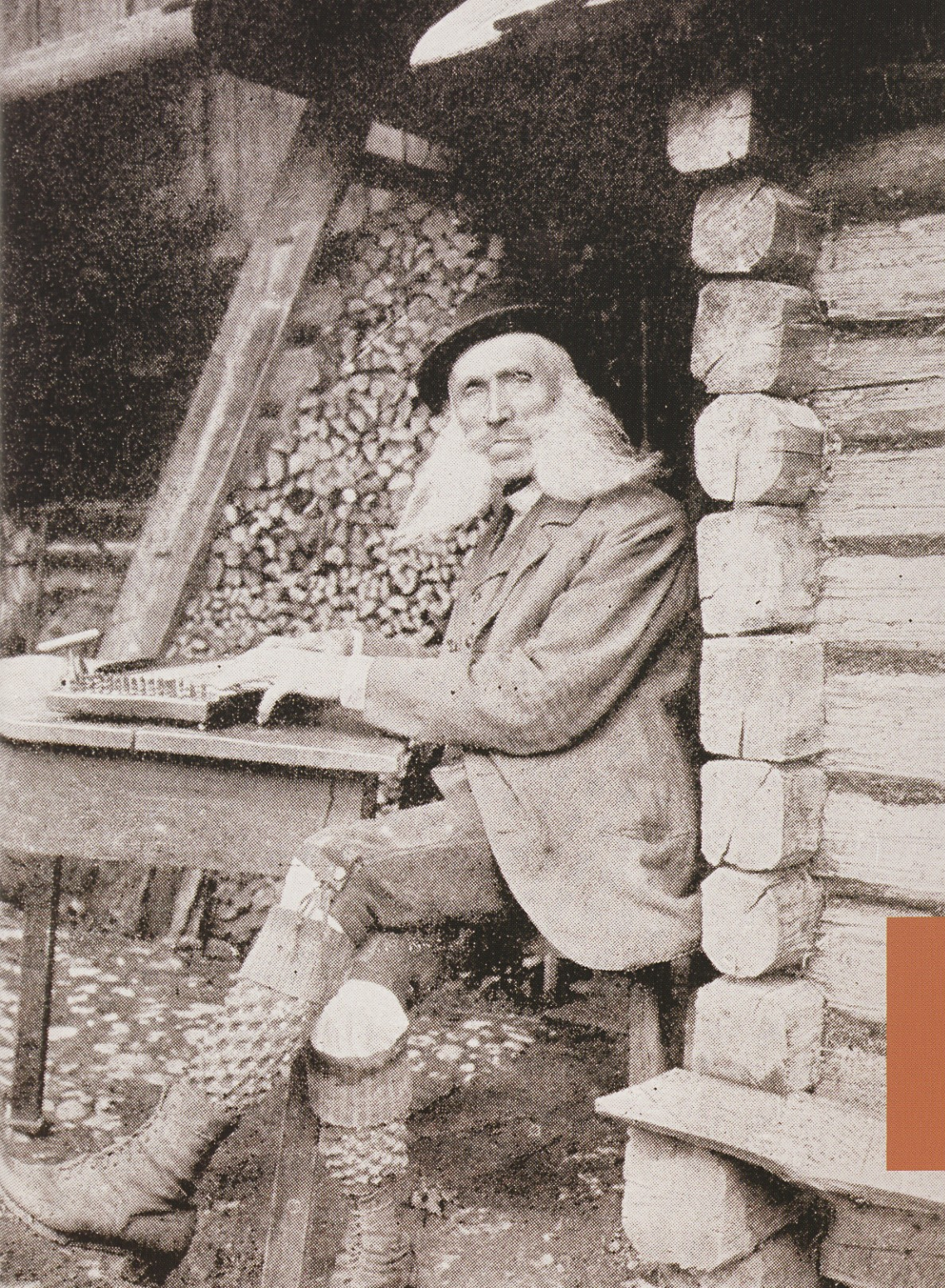
Beseda **bukovnik** ni nova. Začetniki **bukovniške** tradicije na Koroškem so bili protestanti iz okolice Podkloštra, ki so zaradi pomanjkanja verskih knjig iz 16. stoletja začeli prepisovati najbolj uporabljena besedila. »Izraz '**bukovski**' so rabili za latinski jezik; to je bil mrtev jezik, ki je živel le v bukvah. Kdor je znal **bukovski**, je bil čislan, izobražen veljak, bil je **bukovnik**.« (Franc Kotnik)

Bukovniško dejavnost koroških protestantov so kmalu začeli posnemati tudi katoliški samouki.

Za **bukovnike** označujemo tudi znane ljudske pesnike in pevce, ki so ustvarjali iz ljudske pevske tradicije in svoja ali tuja pesemska besedila tudi zapisovali.

Bukovništvo je največji razcvet doživelo prav na Koroškem. **Bukovniki** in samorastniki so značilni za Koroško, so priče njene odpornosti.

Tudi **Prežihov Voranc** je sebe rad imenoval bukovnik in s tem želel povedati, da je bil samouk, ki je zrasel iz ljudstva.

*»Leder se jaz pišem,
Francl mi je imé.
Jaz pa mam še drugo imé,
Eno poerbane:
Jaz sem Lesičjak al Lisjak,
toliko imenov nima vsak.«*

VZROKI PREPISOVANJA, ŽANRI

Pravopis:

Enotne pravopisne tradicije pa med koroškimi bukovniki ni bilo. Pisali so različno slovenščino. Čim več so imeli stika s staro protestantsko knjigo in katoliškimi Evangeliji, bolj so se držali Bohoričevega pravopisa.

Vzroki prepisovanja:

Praktični – navodila za tkanje, zdravilstvo

Eshatološki – pogled v prihodnost

Ljudsko-literarni – mikale so jih srednjeveške historije

Bogoslužni – teksti za molitve, med njimi tudi praznovni teksti

Estetični – narodne pesmi, ker so ugajale in so bile lepe

Slovstveni žanri bukovnikov:

Apokrifna besedila – molitveniki, romarske knjižice

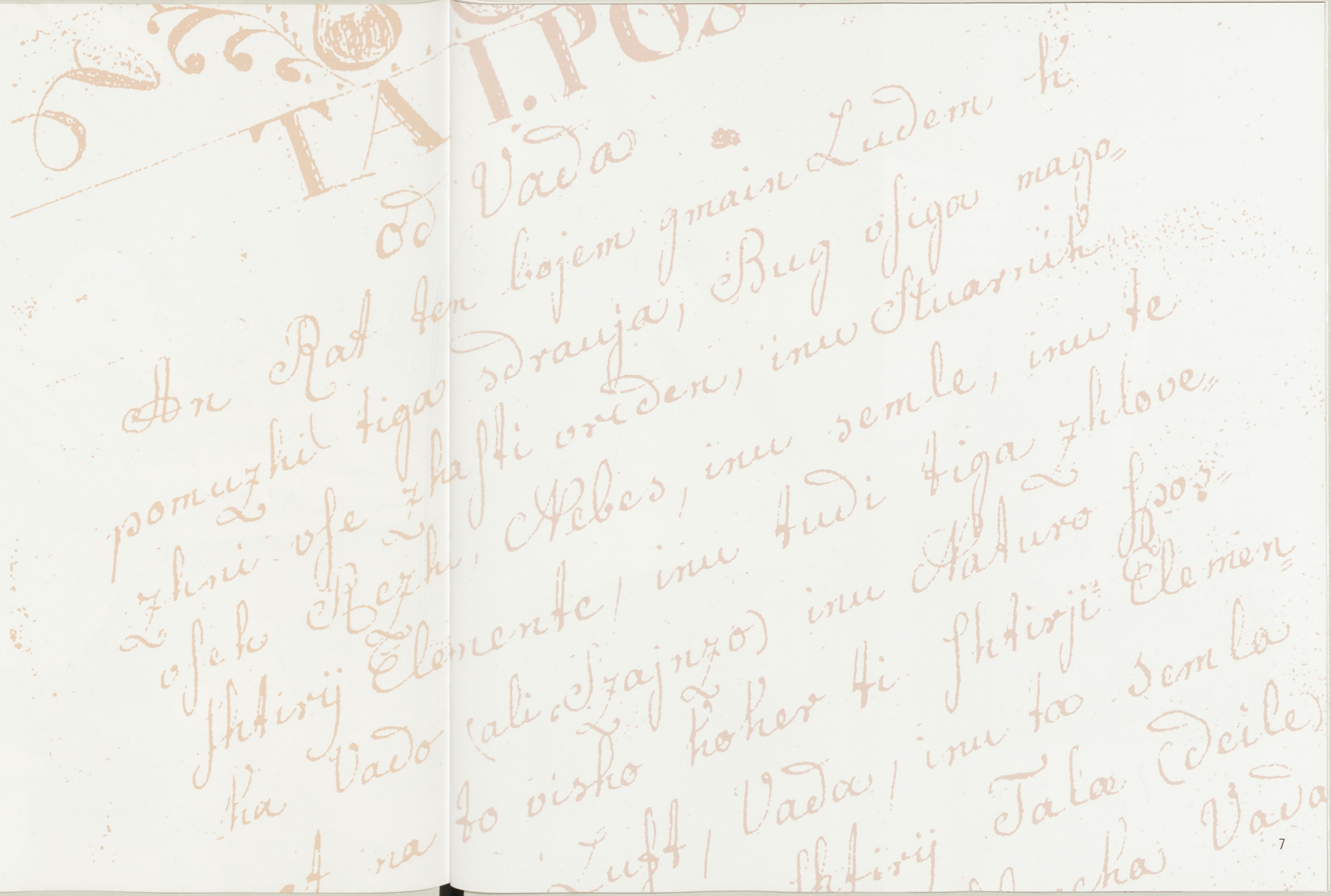
Prepisi ljudskih medicinskih bukev – recepti, vraže, pregovori

Zgodbe s svetopisemsko tematiko in prerokbe

Verske ljudske in moralične igre, odprte in biblijske molitve s posvetnimi prizori

Satirične in parodične verzifikacije

Ljudske in nabožne pesmi

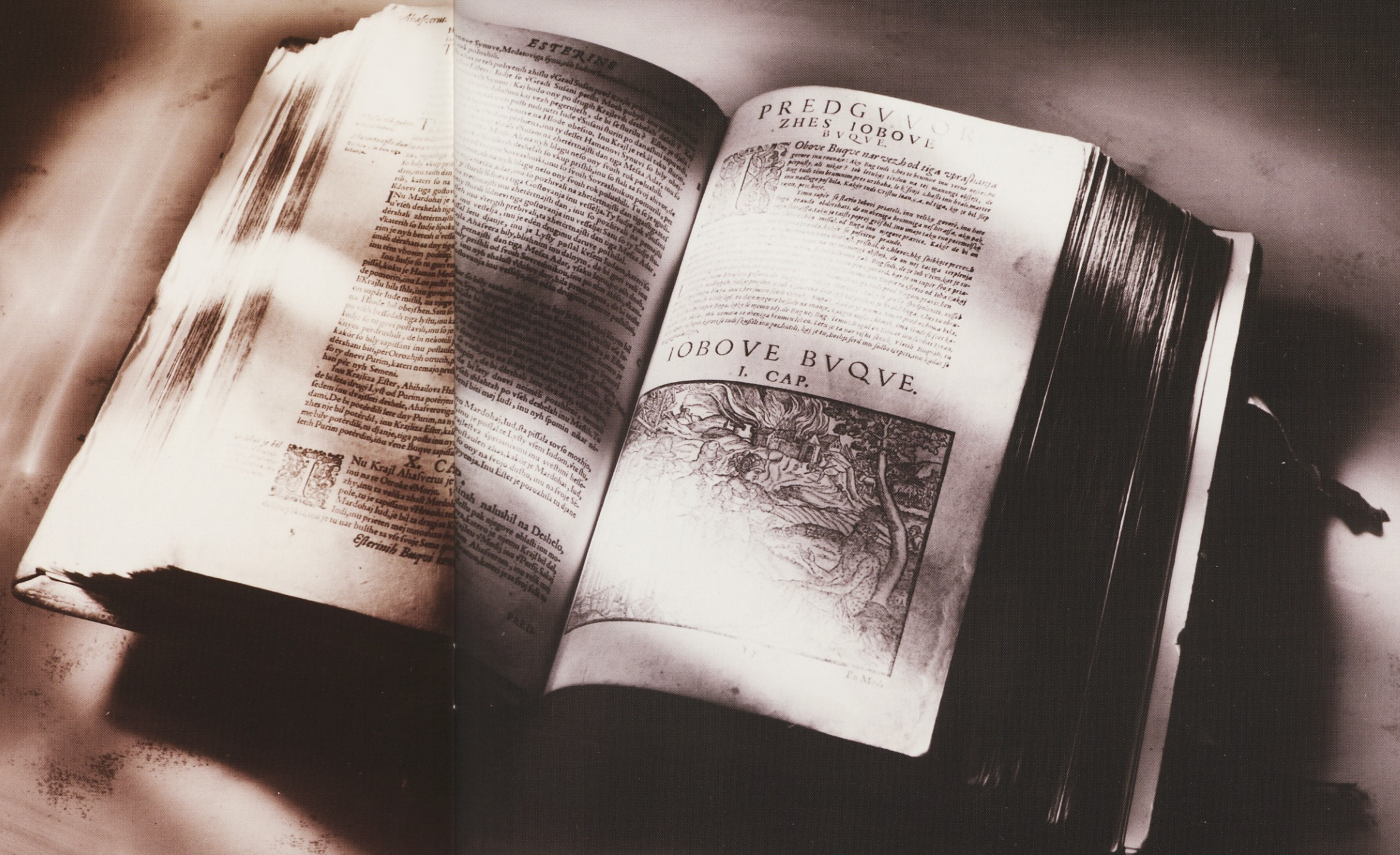

PROTESTANTIZEM

16. in 17. stoletje

Po zatonu protestantizma so se slovenski protestantje iz okolice Podkloštra na Koroškem in sosednjih krajev zavzemali za njegov nadaljnji obstoj. Zato so jim bili za prepisovanje podlaga protestantski tiski, kot npr. prevod Spangenbergove Postile iz leta 1567, Trubarjev Novi testament iz leta 1557, Dalmatinova Biblija iz leta 1584, Sadnikarjev rokopis, prepisi protestantskih molitvenih obrazcev in pesmi.

Prepisovali so posamezne odlomke iz Svetega pisma, pa tudi drugo nabožno literaturo in jim dodajali besedila iz ustnega izročila, predvsem praznoverskega značaja ("žegnji" - zagovori, apokrifi). Poškodovana in manjkajoča mesta v besedilih so dopolnjevali z rokopisom.

PREVAJALCI

Konec 17. - sred. 18. stoletja

Lucas Maurer, podkloštrski mlinar, je leta 1754 zbral v rokopisno knjigo devetdeset prepisov nabožnih pesmi.

Bukovniki so začeli samostojno prevajati in adaptirati razne nemške predloge in tekste. Tako je **Matija Žegar** iz Hodiške fare leta 1767 prevedel Antikrista (od Dionizija Lützelburškega). Prevodov in prepisov Antikrista je pri našem bukovništvu kar precej. Le-to priča o pridnosti in živem zanimanju ljudstva za to snov, ki je bila ob raznih vojnah vedno aktualna. V takem času so namreč pričakovali prihod Antikrista in prerokovali o koncu sveta.

Iz posameznih listov in odstavkov, ki so krožili v prepisih med ljudstvom in so jih bukovniki prepisovali, sta nastali dve praznovorni knjigi: **Kolomonov žegen** (1740) in **Duhovna bramba** (1750). V tem obdobju se je zaradi premajhne skrbi katoliške protireformacije za slovenske knjige na Koroškem začelo razvijati tako imenovano medicinsko bukovništvo. Preprosti kmetje in nekateri duhovniki, ki so čutili potrebo po medicinskem znanju, so prevajali, prirejali in prepisovali medicinske (**Arcnijske**) bukve.

»**Šembiljine bukve**« so se pojavljale v prepisih (na Koroškem in Dolenjskem; Koroški prepis je iz okolice Baškega jezera, iz Bekštajna).

»Šembilje« spadajo v širok krog o prerokovanjih, ki so bila takrat zelo razširjena.

V sredini 18. stoletja je nastal tudi **Leški rokopis**, eno najstarejših pričevanj slovenske besede v Mežiški dolini. Vsebina je raznovrstna: molitve, cerkvene pesmi in duhovnikov govor v prvem delu ter pestro narodopisno blago v drugem delu.

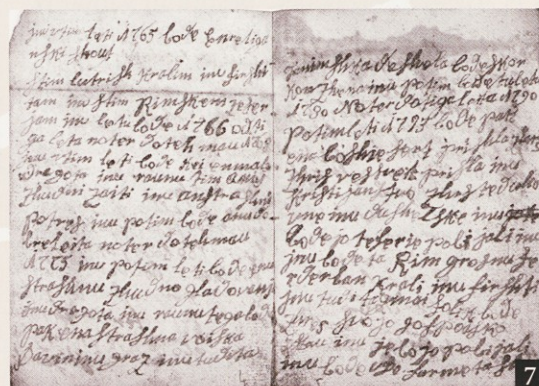
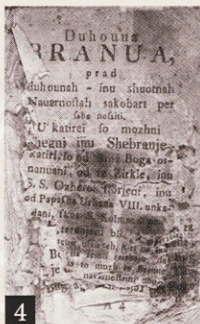
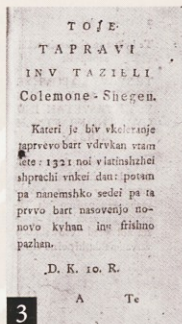
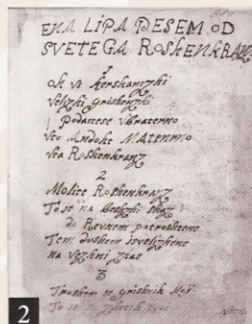
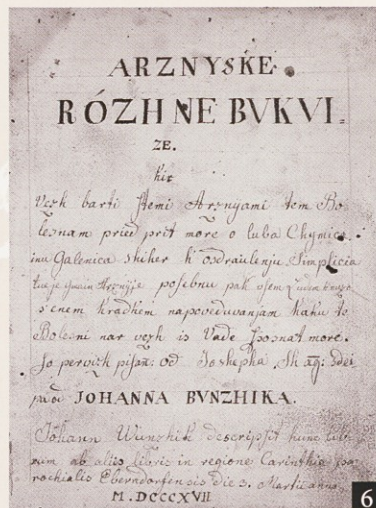
Leta 1799 je neki **Šiman** prepisal prerokovanje v Kottljah. Prepis so našli na podstrešju pri Šretnekarju, ko je tam gospodaril Janez Metarnik (**Metarnikovo prerokovanje**).

Valentin Lečnik je kmetoval in zdravil živino v guštanjski okolici. Leta 1812 je že vpisan kot posestnik gradu Podgora (Lubasovo).

Bil je razumen in izobražen mož in je v nemško izdajo knjige »**Ortus sanitatis**« zapisoval slovenske izraze za različne rastline.

Janez Osirnik iz Pameč pri Slovenj Gradcu je leta 1814 prepisal slovenski prevod Antikrista.

Pietizem (**Marko Pohlin**) – smer, ki se je k nam širila s severa. Iz pietizma so se sčasoma razvile različne zmote, razna dozdevna razodetja in prikazni.

- 1 Osirnikov prepis Antikrista
- 2 Lucas Mavrer: Cerkvene pesmi
- 3 Kolomonov žegen
- 4 Duhovna bramba
- 5 Žegarjev Antikrist
- 6 Arčnijske bukvice
- 7 Metarnikovo prerokovanje

KLASIČNI BUKOVNIKI

Od 2. polovice 18. stoletja dalje

Kontinuiteta bukovništva tudi v 19. stoletju ni bila pretrgana. Ljudsko pisanje so vzdrževali številni »klasični bukovniki«. Zanje je značilno prepisovanje in tudi samostojno besedno ustvarjanje.

Andrej Šuster - Drabósnjak (1768–1825) iz Kostanj nad Vrbskim jezerom. »Drabósnjak je že bukovnik 'višje vrste', čeprav je samo poreden kmet v Korotanu«. Prepisoval je tuje tekste in obenem ustvarjal svoje in veliko prevajal.

Miha Andreas (1762–1821), tkalec, pesnik in valhar iz Št. Jakoba v Rožu. Zlagal je slovenske posvetne pesmi in tudi komponiral arije. Ljudsko izročilo pravi, da je poznal Drabósnjaka, s katerim sta vedno govorila v »rajmih«. Rokopisov žal ni ohranjenih.

Še en pesnik je znan, a ne po imenu, ampak po kraju (**Zagorje**) ter po njegovi zabavlji, kako je gosposka hotela Dravo regulirati, a zaman. (»... saj je bila vselej Drava, Cilo sama svoja frava ...«)

Pravi bukovnik pa je bil **Matija Naglič** (1780–1858), iz Preddvora, ki je spisal registre sedeminštiridesetih knjig, ki jih je prebral. Tudi to terja več napora kot le prepisovanje.

Jurij Vodovnik (1791–1858), tkalec iz skomarske fare. »Vsa pohorska pota in steze je poznal in povsod je trosil svoje pesmi.« Prepeval je na koru, vabili so ga na teritve, mlatenja, koline. Bil je tudi vodnik romarjev na razna božja pota, najemali so ga za govorca na pogrebih, porokah ...

Sam o sebi je dejal: »Jaz sem Vodovnik Juri pri Skomru

sem doma. V raztrgani kočuri štir okence ima.«

Okoli leta 1815 je v Guštanju prepisoval pesmi **Jožef Šmelcar**. Pesmi iz njegove rokopisne zbirke so bile objavljene v Slovenskih narodnih pesmih III.

France Leder - Lesičjak (1833–1908) iz Globasnice v Podjurski dolini. S citrami preko rame je hodil po Podjurski in Mežiški dolini ter po Rožu in prepeval ter zabaval ljudi. V pesmih je opeval kmečko življenje od rojstva do groba in razne dogodivščine. Najbolj znana je njegova »pesem od rojstva«.

Po imenu in življenju mu je bil podoben **Anton Lisičnik** (1836–1915) iz šentjanske župnije. Pel je v okolici Slovenj Gradca in Mežiške doline, kjer se je »pobijal po berkih« (fužinah), še prej pa pasel ovce in bil hlapec. V pesmih je opisoval svoje življenje (podobno kot Vodovnik in Lesičjak).

Iz Breznice pri Prevaljah je bil **Valentin Ocvirk**, ki je okoli leta 1860, ko je prišlo zaradi obstoja fužin do vseplošne krize, napisal »Pesem od prevaljske družine«.

Matija Kresnik - Prosen (1821–1890) iz Reškega grabna v Stražišču je bil mlinar, valhar in bukovnik starega kova. Imel je lepo knjižnico in medtem ko je mlet žito, je pisal in prepisoval iz knjig. V knjige si je dal na koncu uvezati prazne liste, na katerih so zapisani njegovi prepisi. »Pesme stare jinu nove« je naslovil zbirko, ki nam je ohranila tudi prepise pesmi **Jurija Vodovnika**. Pisal je pesmi z različno vsebino: cerkvene, ljubezenske, smešne, zdravice, legende ...

Ljudski pesnik, kmet in mlinar **Jurij Krof** (1845–1943) iz Lokovice pri Prevaljah. Med delom in v prostem času je pisal predvsem pesmi. Priložnostno je katero objavil

v Našem domu, večino gradiva pa je ohranjenega v rokopisih.

V Vojniku se je rodil **Lovro Stepišnik** (1839–1912). Že kot deček se je s starši preselil v bližino Slovenske Bistrice. Pisal je knjige in objavljaj narodopisno gradivo po naših listih. Zanimal se je za starine in narodno izročilo. Bil je samouk in bukovnik nove dobe.

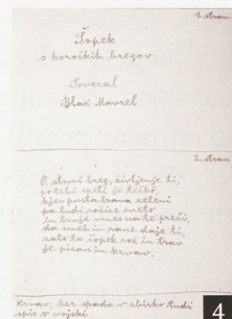
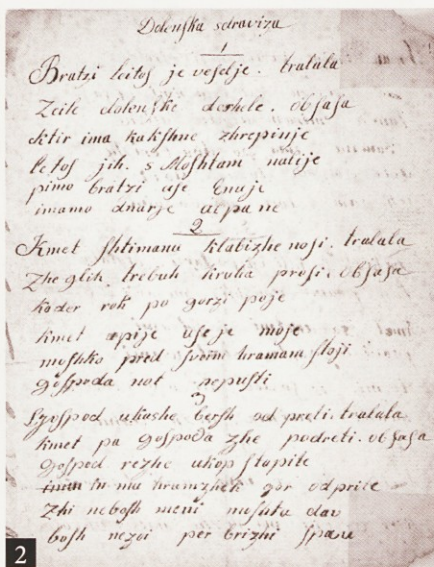
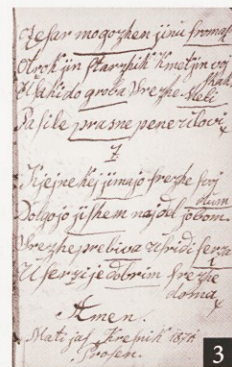
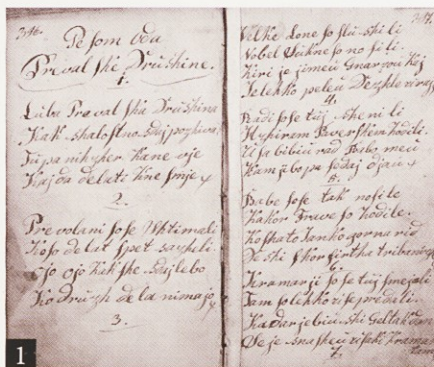
Iz drugih pokrajin imamo še **Jožeta Iskrača** Frankolskega, mlinarja iz Špitaliča, **Vojteha Kurnika** iz Tržiča, krajevnega pesnika, **Gašparja Križnika**, čevljarja in trgovca iz Motnika ...

V novejši dobi pa je nam dobro poznana **Milka Hartman** (1902–1997) iz Libuči pri Pliberku. Že zelo mlada je začela pisati pesmi, s katerimi je izražala ljubezen do fantov, domovine, narave in vere. Pisala je tudi prigodnice. Nekatere je tudi uglasbila in prijele so se med ljudmi ter postale kar ponarodele. Leta 1934 pa je izdala svojo prvo pesniško zbirko Dekliške pesmi.

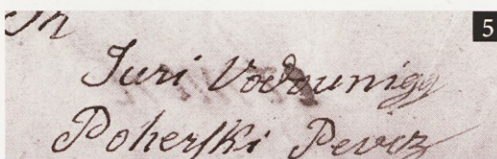
Iz samote strojske je znan **Blaž Mavrel** (1896–1977), bukovnik in ljudski pesnik. Ob lojenkah in petrolejkah je prebiral slovensko besedo.

Pisal je pesmi, v katerih je nadaljeval izročilo koroškega bukovništva. Bil je bajtar, samotar in krajevni »Krvavelj«.

Tudi sin Jurija Krofa **Jernej Krof** (1902–1993) je bil ljudski pesnik, hlapec in delavec. Talent je podedoval po svojem očetu. Njegovi verzi so prežeti z značilnostmi ljudskega slovstva.

- 1 Valentin Ocvirk
- 2 Jurij Vodovnik
- 3 Matija Kresnik
- 4 Blaž Mavrel
- 5 Podpis Jurija Vodovnika

ANDREJ ŠUSTER DRABÓSNJAK

(1768–1825)

»Poreden pavr v Korotane«

Narodno izročilo nam govori, da je pridno prebiral knjige, med njimi Kolomonov žegen in »Šibilje« ter slovenske protestantske tiske in sveto pismo.

Kotnik ga je označil kot bukovnika »višje vrste«. Tudi Drabósnjak je prepisoval druge tekste, a je obenem ustvarjal svoje in mnogo prevajal. To zahteva že več napa. Drabósnjak je tudi poživil tradicijo slovenskega ljudskega gledališča na Koroškem. Le tri njegova dela so natisnjena (Marijin pasijon, Svovenje obace in Parodije in satirične pesmi). Vse ostalo se je širilo po rokopisih. Glavno in najvažnejše Drabósnjakovo odrsko delo je pasijonska igra o izgubljenem sinu.

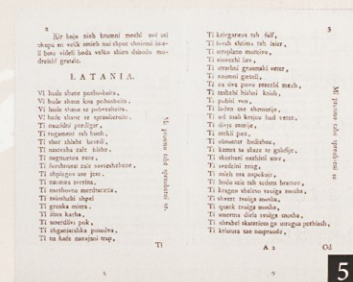
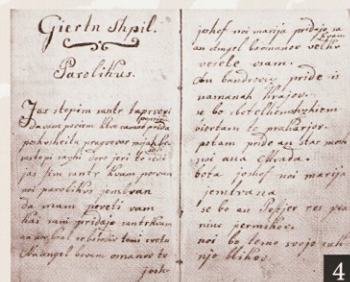
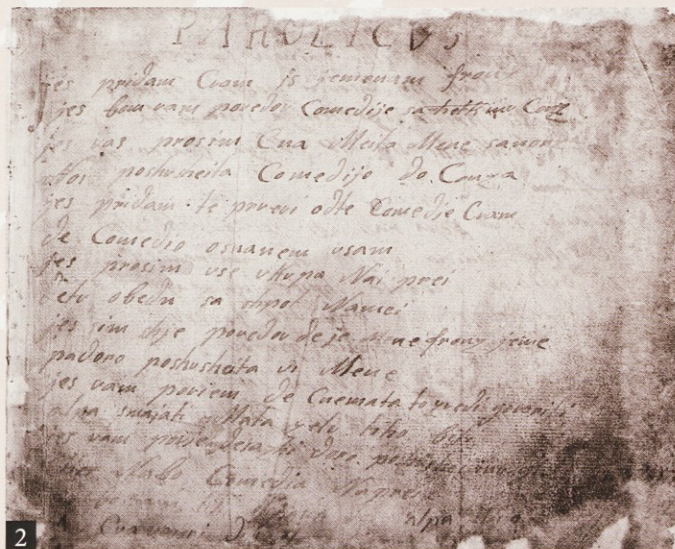
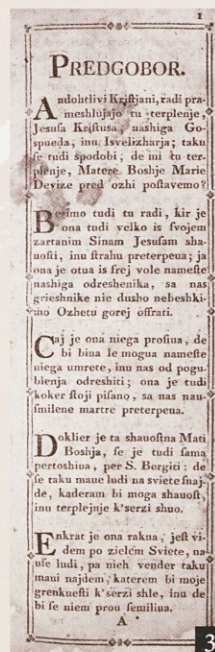
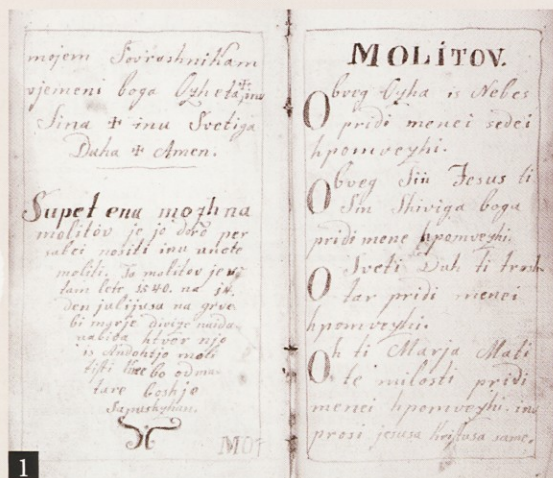
O svojem delu je dejal:

"to pišanje je mene svo ljubu
Sa to dela jef vaš prošim lepu
De kne saveršhte mi tu
Kader po moji Smerti me ne bo vezh
Pa tazhih Bukl nehzhier nebo pišov vezh."

Köstenberg ob Velden am Wörthersee.

716906 J. Suster

- 1 Moliteune bukvize za sakidanje potrebe
- 2 Igra o izgubljenem sinu
- 3 Marijin pasijon
- 4 Gierten Spiel
- 5 Litanijske, Ena lepa zelu nova Latania od tah hudah shien

BLAŽ MAVREL

(1896–1977)

Koroški Krjavelj

Izhajal je iz številne kmečke družine, v kateri je bilo trinajst otrok. Iz Gradič so se preselili v Grablje. Tukaj je Blaž le dve leti hodil v utrakvistično šolo na Lokovici (Holmcu). Leta 1908 se je družina povečala, zato so prodali posest in se zopet vrnil v Gradiče in kupili Strávjekovo. Od tam je moral Blaž v vojsko na koroško fronto. V vojni je bil dvakrat ranjen. Leta 1930 so Strávjekovo prodali in kupili Branáče. Blaž ni šel z družino na posest, ampak je vzel v najem bajto na Stankni, kjer je popolnoma sam živel enajst let; potem se mu je pridružila sestra Ktra.

Bil je bajtar, samotar in krajevni Krjavelj. Brati se je naučil iz Mohorjevih knjig, ki so ga spremljale že iz očetove hiše. Pozneje si je iz knjižnice strojanskega učitelja sposojal Dom in svet in Ljubljanski zvon. Veliko se je učil iz knjižnih ocen v Mladiki. Ob lojenkah in petrolejkah je prebiral lepo slovensko besedo, Gregorčiča, Prešerna, Cankarja, Župančiča, Aškerca. Z nahrbtnikom je hodil po knjige tudi v Študijsko knjižnico na Ravne in si poleg domačih avtorjev izposojal tudi svetovne klasike. Pisal je pesmi, v katerih je nadaljeval izročilo koroškega bukovništva. Pisal jih je v svoj zvezek in jih večkrat popravljal in prepisoval. Prav zaradi tega najdemo njegove rokopise marsikje. Veliko njegove pesniške zapuščine hrani Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne.

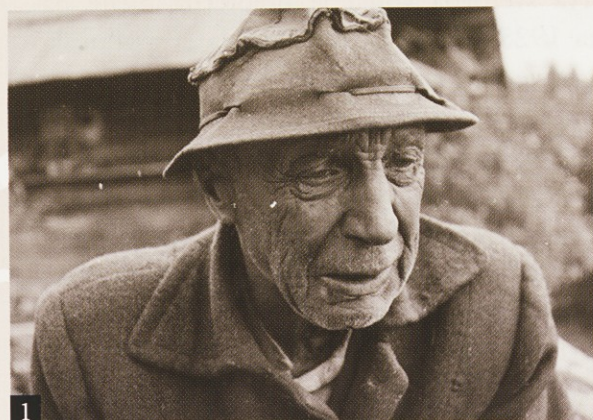
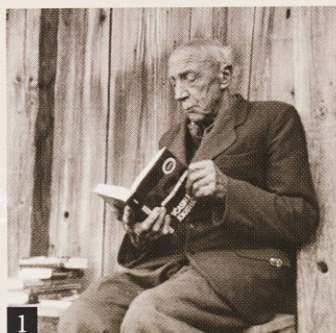
Sprva je zapisoval ljudske šege in navade, kasneje pa je

pisal prigodne, slavlne, razpoloženske, ljubezenske, hudomušne in domoljubne pesmi in jih objavljaj še v Mladiki, Novi mladiki, Viharniku, Pavlihi in v koledarjih.

1935. leta je izdal Camarske pesmi, 1938. Koroške ženitvovanjske običaje in nove camarske pesmi, leta 1971 Šopek s koroških bregov in leta 1977 Gozd šumi v meni.

Dr. Franc Sušnik ga je izbrano označil: *“V vrsti koroških bukovnikov, teh nešolanih ljubimcev muz, na ljudske strune ubranih, ljubiteljev čudeža črk, pisanja in prepisovanja, je Blaž Mavrel eden tistih, ki so najviše merili do hrama učenosti.”*

- 1 Blaž Mavrel
- 2 Domačija Blaža Mavrela
- 3 Blaž Mavrel in dr. Franc Sušnik

MILKA HARTMAN

(1902–1997)

Rodila se je 11. 2. 1902 v Libučah pri Pliberku v trdni kmečki družini in preživljala lepo otroštvo v svojem rojstnem kraju. V družini je vladala močna ljubezen do petja in glasbe. To se je preneslo tudi na Milko, ki je zelo zgodaj začela sodelovati v izobraževalnem društvu, v Marijini družbi in pevskem zboru. Po končani osnovni šoli je živela in delala na kmetiji svojih staršev. Želja po šolanju ji ni dala miru, želela je na učiteljske. Prva svetovna vojna je preprečila njene namene. Leta 1925 je v Ljubljani končala gospodinjsko šolo, nato pa je na avstrijskem Koroškem, v Zagorju, v Škofji Loki, v Hrastniku, na Bledu in v Celju vodila razne gospodinjsko-kuharske in pevske tečaje. Med drugo svetovno vojno so tečaje v Avstriji prepovedali in Milka se je zaposlila kot gospodinja pri župniku Tomažu Holmarju v Št. Jakobu. V zaporu pod gestapovci je bilo zrahljano njeno zdravje. Trpljenje v vojnih letih, dolgoletna preganjanja narodnostnih nasprotnikov sta na Milki zapustila vidne sledove, a utrdila njen značaj. Po vojni leta 1947 je Slovenska prosvetna zveza spet začela prirejati njene tečaje in spet je postala potujoča učiteljica. Delovala je tudi v Krščanski kulturni zvezi in bila leta 1953 izvoljena v njen odbor. Kuharske tečaje je vodila vse do leta 1956, potem pa ji je bolezen preprečila opravljanje te dejavnosti. V pliberški župniji je delala z otroki, pripravljala proslave ob raznih praznovanjih in jih spremljala na kitaro ter s petjem. Že zelo mlada je začela pisati pesmi, s katerimi je izražala ljubezen do fantov, domovine, narave in vere.

Pisala je tudi prigodnice. Nekatere pesmi je tudi uglasbila in prijele so se med ljudi ter postale kar ponarodele. Njena prva pesem Bandrovka je bila objavljena v Koroškem Slovencu leta 1930. Njene pesmi so izhajale v revijah Vigred, Žena in dom, Tednik, v Mohorjevem koledarju, Goriškem katoliškem listu ... Leta 1934 je v samozaložbi izdala v dveh zvezkih 49 napevov k svojim pesmim z naslovom Dekliške pesmi; 1952. pa je izšla pesniška zbirka Moje grede. V zbirki Lipov cvet, ki je izšla leta 1972 ob njeni sedemdesetletnici, je koroški človek, povezan s koroško pokrajino še enkrat zablestel v svojem čustvovanju. Leta 1977 je izšla tretja pesniška zbirka v podjunske narečju: Pesmi z libuškega puela. V letu 1984 je majhen izbor Milkinih pesmi v angleškem prevodu našel pot do ameriškega bralca v antologiji Koroška slovenska poezija. Kasneje, leta 1992, pa še prevod njenih pesmi v angleščino v zbirki Kresna noč. Peter Kersche in Janko Ferk sta leta 1987 poskrbela za izdajo njenih pesmi v nemškem prevodu. Njene napeve so uglasbili in priredili številni znani skladatelji: Luka Kramolc, Hanzi Artač, France Cigan ... Po njeni smrti junija leta 1997 je v letu 1998 izšel še izbor njenih pesmi v zbirki Zimske rože.

ZLOZILA IN ZAPELA
 MILKA HARTMANOVA
 HARMONIZIRAL
 MARKO BAJUK
 Ljubljana 1934 - SAMOZALOŽBA

3

- 1 Domačija Milke Hartman
- 2 Milka Hartman
- 3 Zbirka dekliških pesmi Milke Hartman

ZILJSKA DOLINA

Ziljska dolina je najzahodnejši del slovenske Koroške. V ziljskem narečju je ohranjenih veliko staroslovanskih besed. Zilja je dala Slovincem veliko znamenitih in narodno-zavednih ljudi.

Mihal Pip (1875–1954) iz Bistrice v Ziljski dolini. Izhajal je iz izrazito pevske družine in je bil izreden pevski talent. K vsakemu dogodku in doživljaju je znal zložiti in zapeti primerno pesem.

Anton Jobst (1894–1981) iz Brda pri Šmohorju. Šolal se je na ljubljanski orglarski šoli. Bil je organist in pevovodja v Žireh, organizator, zborovodja, kapelnik, učitelj glasbe na gimnaziji, osnovni in glasbeni šoli, vodil je šolski harmonikarski orkester, salonski orkester bivšega Sokola in pihalni orkester tovarne Alpina. Napisal je več kot dvesto cerkvenih skladb.

Ivan Kropivnik (1910–1943) z Brnce.

Organiziral je skupne nastope koroških pevskih zborov. Leta 1929 je sprejel službo organista in pevovodje na Brnci.

Jožef Katnik (1862–1942) iz Bistrice v Ziljski dolini. Ziljski ljudski pesnik in vižar, avtor ziljske himne »Tam, kjer teče bistra Zilja« (menda jo je zložil, ko je vozil deske čez ziljski most).

Anton Stres (1869 – ni podatka) iz Gorij v Ziljski dolini. Glasbo se je učil na cerkveno-glasbeni šoli v Regensburgu. Župnikoval je na Jezerskem.

1

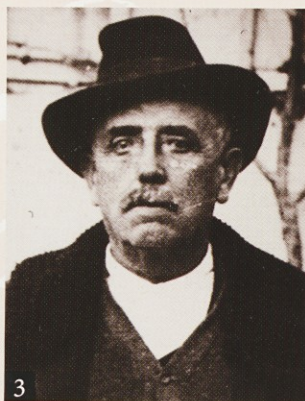
4

2

5

3

- 1 Anton Jobst
- 2 Pevski zbor Mihala Pipa
- 3 Jožef Katnik
- 4 Pevski zbor »Dobrač« z Brnce
- 5 Ivan Kropivnik

ROŽ

»**Rož** je osrčje slovenskega ozemlja na Koroškem. Z Ziljo si podaja roko ob Baškem jezeru, s Podjuno pa se srečuje pod Obirjem pri Galiciji. Za prave Rožane se štejejo pravzaprav samo prebivalci zgornjega Roža, v spodnjem Rožu, ob južnem bregu Drave prebivajo Dravci ali Poljanci, onstran Drave pa Čezdravci. Na Gurah živijo Gorjanci, hribovci v karavanških Rutah pa so Rutarjani, Rožani govorijo narečje, ki se močno razlikuje od ziljske in podjunske govorice.«

V začetku 19. stoletja je zaradi svoje omike, pesmi in pevcev slovel kot male slovenske Atene; tam je bilo dosti kmečkih pesnikov in pevcev.

Miha Andreas (1762–1821) iz Bistrice pri Št. Jakobu. Bil je tkalec, pevec, pesnik in vižar. Zlagal je posvetne pesmi in tudi komponiral arije. V Ahaclevi zbirki je ohranjenih osem njegovih tekstov.

Janez Kajžnik (1837–1914) iz Št. Jakoba v Rožu. Vižar in pesnik. Poleg znane pesmi »Pojdam v Rute« je zložil tudi zabavljico »Je pa dečva v Rožece zatož'va me.«

Janez Dobrnik (1822–1891) iz Srej pri Št. Jakobu v Rožu je samorastniško koval ljudske pesmi. Najbolj priljubljena je njegova melanholična pesem »Vse te ušne lete moje so rajžale po Drave.«

Jaka Špicar (1884–1970), rojen v vasi Skočidol, je bil mojster slovenske ljudske dramatike. Najznamenitejša je njegova dramatizacija Sketove povesti Miklova Zala. Bil je »živ, neugnan vrelec ljudske dramatike.«

Pavel Kernjak (1899–1979), rojen na Trebinji, je uglasbil, zbral in priredil mnogo koroških narodnih pesmi. Bil je nadarjen samouk, osnove igranja na harmonij je dobil od šentiljskega župnika in z 12. leti že nadomeščal očeta pri igranju na cerkvene orgle.

Uglasbil je pesem **Janka Mikule** »Rož, Podjuna, Zilja – venec treh dolin«. Ljudska pesem je najvažnejše težišče Kernjakovega glasbenega udejstvovanja. Odlikovan je bil tudi z Gallusovo plaketo in Drabosnjakovim priznanjem.

(1809–1878), rojen v Bačah ob Baškem jezeru, je bil »trubadur koroške pesmi, katere je sam zlagal, jim dajal napeve ter kot izboren tenorist tudi sam pel.« Velja za avtorja pesmi »N'mav čez izaro«. Prve tri kitice te pesmi so istovetne s pesmijo »Moj dom« **Pri-moža Košata (1819–1885), kmeta, narodnega buditelja in pesnika iz Deščic. Ohranjena je tudi v rokopisu.**

- 1 Kernjakov zbor
- 2 Jaka Špicar
- 3 Fran Saleški Treiber
- 4 Primož Košat

PODJUNA

Podjuna se razteza vhodno od Roža do državne meje, na sever do Svinje planine, na jug do Karavank.

Franc Leder Lesičjak (1833–1908) je bil ljudski pevec, pesnik in vižar iz Globasnice.

Franc Haderlap (1864–1947) je bil rojen v Koprivni. Lesičjak ga je kot pastirčka naučil igrati citre, nato se je učil glasbo pri raznih organistih in bil organist in pevovodja v Železni Kapli. Ustanovil je prvi in najboljši pevski zbor slovenske Koroške. Z Lesičjakom sta dobro sodelovala. On je napisal besedilo, Haderlap pa je dodal ljudsko melodijo.

Matilda Košutnik (1899–1972), Lesičjakova hčerka, je napisala deset ljudskih iger.

Milka Hartman (1902–1997) je bila ljudska pesnica in pevka iz Libuč pri Pliberku.

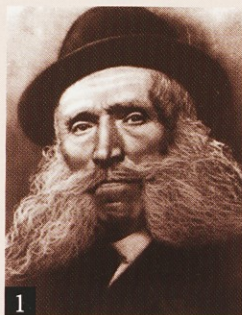
Jernej Eberwein (1904–1989) iz Goselne vasi pri Dobrli vasi. Bil je organist v Škocjanu ob Klopinskem jezeru. Skomponiral je dve slovenski maši in nekaj nagrobnih in posvetnih pesmi.

Valentin Hartman (1907–1984) iz Libuč pri Pliberku je bil glasbenik in zborovodja. Obiskoval je orglarsko šolo v Celovcu in kasneje vodil petnajst zborov po vsej Podjuni. Med vojno je bil dvakrat aretiran in zaprt v taborišču Dachau, kjer je tudi ustanovil pevski zbor taboriščnikov.

Valentin Polanšek (1908–1985), učitelj, zborovodja in pesnik iz Lepene pri Železni Kapli. Ustanovil je prvi otroški pevski zbor na Koroškem. Izdal je nekaj pesniških zbirk in objavljajal pesmi po raznih publikacijah. Pisal in pesnil je tudi v nemščini.

Janez Petjak (1930) iz Štebna pri Globasnici. Je organist in pevovodja. Napisal je več kot šestdeset pesmi na besedila Milke Hartman in Alojzija Gregoriča. So le deloma objavljene. Po začetkih samorastnika se je strokovno izpopolnjeval na zborovodskih in skladateljskih šolanjih po Sloveniji in Celovcu. Njegov opus obsega okoli 200 posvetnih pesmi ter okoli 150 duhovnih pesmi.

1

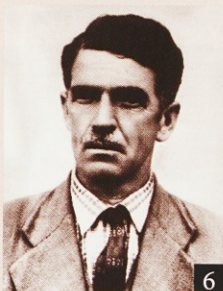
5

2

3

6

7

4

8

- 1 Franc Leder Lesičjak
- 2 Matilda Košutnik
- 3 Milka Hartman
- 4 Dekliški septet na Obirskem z Valentinom Polanškom, 1950
- 5 Franc Haderlap
- 6 Jernej Eberwein
- 7 Valentin Hartman
- 8 Janez Petjak

MEŽIŠKA DOLINA, DEL POHORJA

Mežiška dolina obsega zaključeno področje ob reki Meži, od izvira pod Olševo do izliva pri Dravogradu. Južna meja se naslanja na vrhove in slemena Uršlje gore, Slemena, Smrekovca, Travnika, Raduhe in Olševe. Zahodna in severna meja poteka po državni meji prek Snežnika, Luž, Pece, Lokovice in Strojne. **Del Pohorja** pa predstavlja področje najvišje ležeče pohorske vasice Skomarje pod Roglo.

»Iz Šentanela pa je doma harmonizator in skladatelj profesor **Luka Kramolc**, ki pa ima že v rodu glasbenike ...«

Boštjan Kramolc (1860–1902), organist, ki se je rodil v Šentanelu. Bil je samouk, not ni poznal. Igral je na pamet, po posluhu. Mnogo ljudskih pesmi je prikrojil za cerkveno petje.

Štefan Kramolc (1871–1956), organist in organizator pevskih zborov, se je rodil v Šentanelu. Kjerkoli je živel, je ustanavljal pevske zборе, s katerimi je nastopal v cerkvi in na družabnih prireditvah. Zapisoval je narodne in nabožne pesmi.

Jurij Vodovnik (1791–1858). Bil je tkalec in ljudski pesnik ter vižar iz skomarske fare. Njegov pogled na življenje je bil ljudski, zato je njegova pesem realistično pisana in kulturno ter zgodovinsko zanimiva.

Pevski zbor **Šentannelski pavri** je bil ustanovljen leta 1964. To je zbor, ki še dandanes ohranja tradicijo ljudskega petja. Pevci pojejo brez not, po posluhu in vedno

vsí glasovi. Pri takšnem petju moraš imeti pesem v ušesu, še bolj pa v srcu.

Blaž Mavrel (1896–1977), bukovnik in ljudski pesnik iz Strojne. Pisal je pesmi in z njimi počastil tudi naše velike može: Trubarja, Prešerna, Meška, Finžgarja ...

Jurij Krof (1845–1943) in njegov sin **Jernej Krof** (1902–1993) iz Lokovice pri Prevaljah sta v prostem času in med delom pisala predvsem pesmi. Nekaj sta objavljala v takratnih časopisih, večino gradiva pa je ohranjenega v rokopisih.

Janez Hornböck (1878–1942), župnik v Mežici. Imel je čudovit tenor. Kot odličen pevec in govornik je znal buditi med ljudstvom narodno zavest. Ustanovil je tamburaški zbor in moški pevski zbor. Plošča, ki spominja nanj, je vzdana v farni cerkvi v Mežici.

Ludvik Viternik (1888–1973), župnik iz Stražišča. Bil je glasbeno talentiran in je igral klavir ter tudi komponiral. Na Meškovo besedilo je skomponiral slavnostno mašo in vrsto orkestralnih del, solistično instrumentalnih in vokalnih skladb.

1

6

2

3

7

8

4

9

5

- 1 Boštjan Kramolc
- 2 Blaž Mavrel
- 3 Ludvik Viternik
- 4 Tamburaška skupina iz Mežice z Janezom Hornböckom
- 5 Luka Kramolc
- 6 Štefan Kramolc
- 7 Jurij Krof
- 8 Jernej Krof
- 9 Šentanelski pavri

ZBIRALCI, RAZISKOVALCI...

»Naj se posebno iščejo pisane knjižice, ki se še med ljudstvom hranijo, tudi stare listine, oporoke in pisma, seveda tudi stare knjige. Zbirajmo in hranimo svoje starine, samobitne in prisvojene, kolikor moremo, ker človeka, ki ni barbar, bo vedno zanimalo, kako so živeli njegovi predniki.« (Matija Murko)

Matija Ahacelj (1779–1845)

Urban Jarnik (1784–1844)

Matija Majar Ziljski (1809–1892)

Anton Janežič (1828–1869)

Janez Scheinigg (1851–1919)

Matija Murko (1861–1952)

Fran Eller (1873–1956)

Ivan Grafenauer (1880–1964)

Franc Kotnik (1882–1955)

Janko Kotnik (1885–1975)

Zdravko Švikaršič (1885–1986)

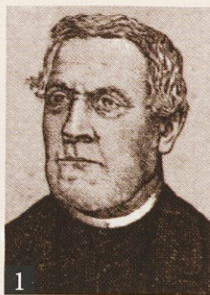
Luka Kramolc (1892–1974)

Franc Sušnik (1898–1980)

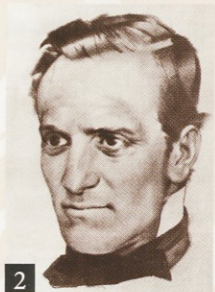
Anton Nagele (1911–1992)

Pavle Zablatnik (1912–1993)

Erich Prunč (1941)

1

2

3

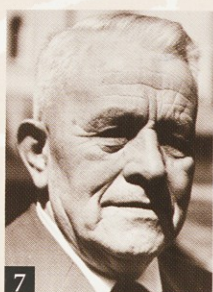
4

5

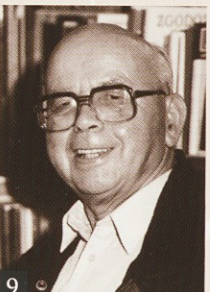
6

7

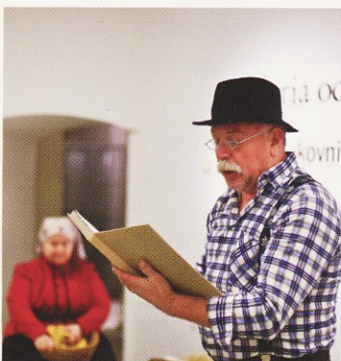
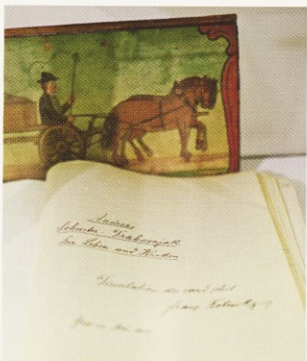
8

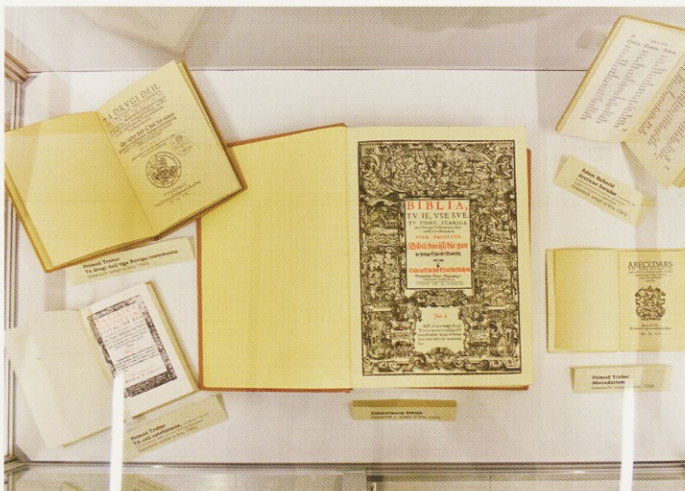
9

- 1 Matija Majar Ziljski
- 2 Anton Janežič
- 3 Janez Scheinigg
- 4 dr. Franc Kotnik
- 5 dr. Janko Kotnik
- 6 Zdravko Švikaršič
- 7 Luka Kramolc
- 8 dr. Franc Sušnik
- 9 dr. Pavle Zablatnik

UTRINKI Z RAZSTAVE

VIRI

1. *Koroške viže*. (1976). Maribor: Obzorja.
2. Koruza, J. (1974). Prežihov Voranc in tradicija koroškega bukovništva. *Koroški fužinar*, 24 (1) 6–9.
3. Kotnik, F. (1907). *Andreas Schuster-Drabosnjak: sein Leben und Wirken: Dissertation*. Graz: [F. Kotnik].(rokopis)
4. Kotnik, F. (1944). Bukovniški rokopisi antikrista. V N. Velikonja (Ur.), *Zbornik zimske pomoči* (str. 415–425). Ljubljana: Zimska pomoč.
5. Kotnik, F. (1945). Naši bukovniki, ljudski pesniki in pevci. V A. Breznik (Ur.) *Narodopisje Slovencev* II, (str. 86–133) Ljubljana: Klas.
6. Kramolc, L. (1972). Koroški bukovniki, vižarji in pesniki. *Koroški fužinar*, 22 (1) 12–14.
7. Kramolc, L. (1972). Koroški bukovniki, vižarji in pesniki. *Koroški fužinar*, 22 (2) 30–33.
8. Kramolc, L. (1973). Koroški bukovniki, vižarji in pesniki. *Koroški fužinar*, 23 (2) 26–28.
9. Kramolc, L. (1973). Koroški bukovniki, vižarji in pesniki. *Koroški fužinar*, 23 (3) 17–20.
10. Kramolc, L., Sušnik, T. (1972). Beseda o življenju ljudske pesmi v Mežiški dolini. *Koroški fužinar*, 22 (4) 24–30.
11. Kuret, N. (1992). Das Phaenomen "bukovništvo" in der kaerntnerslowenischen Kultur- und Literaturgeschichte. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 32, (1/2) 47–49.
12. Paulitsch, H. (1992). Das Phänomen "Bukovništvo". Celovec: Mohorjeva družba.
13. Špicar, J. (1973). Koroški bukovniki, vižarji in pesniki. *Koroški fužinar*, 22 (4) 18–20.
14. Šuster, A. (1966). *Paradije in satirične pesmi*. [Ljubljana]: Cankarjeva založba.
15. Zalta, A. (2004). Protestantizem in bukovništvo med koroškimi Slovenci. *Anthropos*, 36 (1/4) 59–72.

»Shtoria od enih starih bukovnikov ino visharjev«

Bukovniki in vižarji iz zbirk Koroške osrednje
knjižnice

Razstavišče Koroške osrednje knjižnice dr. Franca
Sušnika, 17. december 2010 – 31. januar 2011

Besedilo: Simona Vončina in Simona Šuler Pandev

Fotografije: Fototeka Koroške osrednje knjižnice dr. Franca Sušnika
Ravne na Koroškem, Dobran Laznik (fotografije z otvoritve razstave),
Tomo Jeseničnik (Mežiška dolina)

Reprodukcije: Tomo Jeseničnik

Lektoriranje: mag. Irena Oder

Izdala in založila: Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika
Ravne na Koroškem

Za izdajatelja: mag. Irena Oder

Oblikovanje: Veselin Vuković in Tomo Jeseničnik

Tisk: Tiskarna Grešovnik, Šmartno pri Slovenj Gradcu

Naklada: 1000 izvodov

Ravne na Koroškem, 2011

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6'282(497.413).09(083.824)
929(497.413)(083.824)

VONČINA, Simona

"Shtoria od enih starih bukovnikov ino visharjev" : bukovniki in
vižarji iz zbirk Koroške osrednje knjižnice / Simona Vončina,
Simona Šuler Pandev ; [fotografije Fototeka Koroške osrednje
knjižnice dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem, Dobran Laznik, Tomo
Jeseničnik]. - Ravne na Koroškem : Koroška osrednja knjižnica dr.
Franca Sušnika, 2011

ISBN 978-961-6706-04-9

1. Šuler Pandev, Simona

255444992

